

VARIA

Erezi și „vânători de vrăjitoare” în regimul comunist (Heresies and „Witches Hunters” during the Communist Regime)

Lavinia BETEA

Abstract: *The communist ideology wanted to be a dogmatic and universal belief. The first communist regime, established in Russia, approached the respecting of the party statute in the registry of treating the heretics by the Christian Inquisition.*

The Comintern, founded in Moscow in 1919, arrogated the prerogatives of keeping the dogma's purity on the other communist parties from worldwide, founded as sections of the Bolshevik Communist Party. Their followers were blamed by heresies such as: factionalism, nationalism, Trotskyism, right deviation, left deviation etc. The special Soviet services had worked, in these cases, as a genuine Inquisition. They had borrowed from it various practices, such as: the guilt presumption, the „putting into the test” by torture, the sentencing to death on the basis of the „accused's” testimony etc.

The „witches” and heretics hunting had continued in the second half of the 20th century in the USSR and in the countries that had been Sovietised after the war. To the older heresies there were added new ones, such as Titoism and cosmopolitanism.

The practices from the „years of the great Soviet terror” had been applied not only against „the class enemy”, but also against the first generation communists. The Soviet counselors had coordinated and supervised, from the shadow, these missions of the local special services. In Bucharest, there have been used the accusations and the methods patented by Moscow within the Pătrășcanu investigation and trial (1948-1954) that had resumed the manipulations of accusations such as: „Trotskyism”, „nationalism”, espionage in favor of imperialist powers. The Trial from the Danube - Black Sea Channel (1952) had been organized on the same pattern and by the same services as the Șahî Trial (1930). The investigation of the Trial of Vasile Luca (1952) had reproduced the pattern of the „right deviation” heresy. And the „transcendental meditation affair” (1982) from Romania had been a special case of „excommunication”.

Keywords: *communist dogma, heresy, Inquisition, transcendental meditation.*

Omul nou, finalitate a credinței creștine și a ideologiilor totalitariste

După aprecierea istoricilor, niciun alt imperiu n-a avut extensia și consistența celui comunist. În 1949 deja, circa o treime din populația planetei trăia sub semnul drapelului roșu. Oricât ar părea de paradoxal, aceeași paradigmă explicativă funcționează și în geneza acestei mari puteri și în începutul creștinismului: teoria minorităților active, elaborată de psihosociologul francez de origine română Serge Moscovici.

Primii creștini din Antichitatea romană au apărut într-o lume cu structuri sociale și relații de putere ale căror evoluții păreau previzibile. Apostolii lui Cristos și adepții acestora s-au comportat însă ca o „minoritate activă”, extrem de unită printr-o credință nouă și prin reguli dure. Și-au afirmat astfel o identitate distinctă, poziții și idealuri proprii. Și, mai ales, au propus o soluție radicală de schimbare într-o societate formată majoritar din nemulțumiți. Peste veacuri, în condiții deosebite ale istoriei, un cerc restrâns de bolșevici a schimbat din temelii societatea în care trăiseră ca marginali. Animați de ideologia comunistă, ei și-au propus construcția unei *lumi noi*, cu *oameni noi*¹.

Această analogie între istoria unei mari religii și cea a unei ideologii care s-a vrut a fi o credință unică și

atotputernică, dar fără dumnezei nepământenți, poate continua. De altfel, aceleași resorturile psihologice fundamentează fenomenele adevăratei, obedienței, influenței și propagandei care întrețin relațiile dintre credincioși și biserică, respectiv între un partid totalitar și adepții săi. Din anumite trăsături și practici ale dogmei creștine – precum manicheismul, „vânătoarea de vrăjitoare”, „lupta” cu necredincioșii, procesele „eretice” ș.a. – s-au inspirat și promotorii ideologiei comuniste după cum vom vedea în cele ce urmează.

Fondatorii teleologiei comuniste

Creatorii ideologiei comuniste au fost, după cum se știe, Karl Marx (1818-1883) și Friedrich Engels (1820-1895). De la Platon, Morus, Saint-Simon, Fourier, Owen și Hegel, aceștia au preluat concepte, constructe și teorii rescriind și istoria ca o poveste a *luptei de clasă*.

Ca orice credință, ideologia recomandă adepților săi ce să facă și cum să procedeze într-un program general de acțiune socială și ideatică. În *Manifestul Partidului Comunist* (1848), scris de Marx și Engels, prezentul era numit *orânduire capitalistă*, definit prin opoziția și conflictul dintre burghezie și proletariat². În lupta împotriva burgheziei, proletariatul victorios va fi „groparul” capitalismului. În continuare, va întemeia o *lume nouă*, urmând

acest algoritm: crize economice – pauperizarea proletariatului – formarea conștiinței sale revoluționare de clasă – dobândirea puterii de stat – dictatura proletariatului – dispariția statului – comunismul.

Comunismul a fost plasat, așadar, într-un timp nedefinit. Ar fi fost o *lume nouă*, cu *oameni noi*, trăind în frăție și egalitate, lucrând fără bani, din plăcere... Deoarece, visa Marx, „produsele noastre vor fi ca niște oglinzi, fiecare reflectându-ne esența”, iar munca, „o expresie liberă a vieții” și o bucurie a ei. A zugrăvit bucolic planeta și oamenii săi, în detalii puține care amintesc însă de lumina și verdeța Raiului. Fiecare cetățean, a scris Marx, va fi capabil „să facă un lucru azi și altul mâine, să vâneze dimineața, să pescuiască după-amiaza, să mâne vitele seara și să facă o critică la cină, fără să devină vreodată vânător, pescar, văcar sau critic”³. Marx s-a derobat, de altfel, explicit de scrierea unor „rețete pentru bucătăriile viitorului”.

După moartea lui Marx, Engels a pretins pentru corpusul teoriilor prietenului său statutul de știință. Căci dacă Darwin descoperise legea dezvoltării naturii organice, lui Marx îi revenea meritul „decoperirii” *legii dezvoltării istoriei umane*. Se înțelege că acestea și alte teorii fondatoare ale ideologiei comuniste au alimentat diverse curente de interpretare. Într-o viziune romantică, *oamenii noi* din comunism ar fi muncit din proprie convingere și s-ar fi autogovernat fără presiunile unei autorități. Alt curent

a promovat soluția radicală a revoluției prin *lupta de clasă* cu finalitatea unei societăți unde cetățenii vor munci după posibilități și vor consuma după stricte necesități. Și, în sfârșit, a existat și o cale modernistă care preconiza dezvoltarea prioritară a industriei, într-o economie centralizată și planificată care să se constituie într-o bază solidă a comunismului. Probabil că dezbaterile și teoriile ar fi continuat ori s-ar fi aplatizat dacă grefa efectelor Primului Război Mondial pe autocrația și pe structurile arhaice ale Imperiului țarist n-ar fi creat *situația revoluționară* care i-a adus la putere pe „apostolii” bolșevismului.

Vladimir Ilici Ulianov (1870-1924), auto-botezat Lenin (omul de pe Lena) după cutumele *revoluționarilor de profesie*, a pus, de facto, temelia *lumii noi*. Ardoarea și puterea de convingere a acestui adept înfocat al *luptei de clasă* a creat partidul bolșevicilor, din fracțiunea cea mai radicală a social-democrațiilor ruși⁴. Lenin și-a dat seama curând că doar conștiința socială, formată la „școala fabricii” nu le este suficientă *proletarilor* pentru declanșarea unei revoluții. Inducerea unei conștiințe politice – *conștiința de clasă* – și conducerea proletarilor în lupta împotriva exploataților au fost atribuite *revoluționarilor de profesie* – o mână de aleși care trebuia să-și dedice *revoluției* întreaga viață, după expresia lui Lenin⁵. Această „minoritate activă” va zgudui lumea.

Lenin nu și-a imaginat însă că va conduce primul stat proletar din istorie. Cu doar două săptămâni înainte de evenimentele de la Petrograd, din primăvara lui 1917, într-un discurs ținut la Zurich, în exil, declarase că, deși Europa nu va putea evita revoluția proletară, el și ceilalți „bătrâni” nu vor trăi atât cât s-o vadă⁶. Jarul războiului a aprins însă vâlvătaia *revoluției proletare*. Astfel că urmând celebrul dicton al lui Napoleon „On s’engage et puis on voit!”⁷, Lenin a exersat simultan teoria și practica revoluției. Începutul însemna, după *Manifestul Partidului Communist*, ridicarea proletariatului la rangul de clasă dominantă. Lenin interpretase aceasta în sensul instaurării unei *dictaturi a proletariatului*. În privința guvernării și administrației, acestea urmau să fie exercitate într-un mod inedit, după cum a explicat în *Statul și revoluția* (1917): toți cetățenii vor fi funcționari într-un singur „sindicat” al poporului, „retribuiți depotrivă”; statul însuși ar fi fost constituit din „muncitorii înarmați”, iar organizarea s-ar realiza prin „evidență și control”, reduse la operații accesibile oricărui alfabetizat. Astfel că până și bucătărele vor putea conduce statul!

Lenin s-a dovedit un talentat propagandist și totodată un bun teoretician al propagandei⁸. Se poate spune că prin forța lozincilor și a sloganelor cetățenii au făcut cunoștință cu ideologia marxist-leninistă de acum. Spre exemplu, liderul primei revoluții proletare a definit noul

regim ca fiind puterea sovietelor plus electrificare. De altfel, electricitatea va lua locul lui Dumnezeu, prezicea el, în 1918. Iar dacă țărani ruși vor vrea să se roage, n-au decât să se închine zeului electricității. Morala noii credințe are însă o singură valoare: contribuția la distrugerea vechii societății și la cauza revoluției – comunismul.

În ansamblu, conducătorul primului *stat proletar* s-a comportat și a vorbit ca un nou Messia, asumându-și misiunea de-a fericii omenirea viitorului indiferent de prețul plătit în vieți omenești⁹. Lenin a trăit cât să constate că noul stat nu-i făcea pe cetățenii săi mai îndestulați și mai fericiți decât înainte, ba chiar dimpotrivă¹⁰. A apucat însă și să impună, în numele noii dogme, credința în *adevărul partinic*. Adevărul faptic și însăși realitatea perceptivă, dacă nu corespundeau viziunii partidului din acel moment, erau taxate ca *obiectivism burghez*. O erezie aproape la fel de gravă ca și aceea a *fracționismului de partid*, definit ca luptă pentru putere, fără principii, în interiorul partidului.

Stalin (1879-1953) s-a declarat dintru-început păstrătorul și continuatorul gândirii și praxis-ului predecesorului. Mai mult decât atât, a instituit un nou cult, ridicând mauseleul mumiei lui Lenin la rangul de templu cu nesfârșite pelerinaje și ceremonii. De altfel, în epoca stalinistă, locul dedicat icoanelor din izbele țărănești a fost luat de „colțul roșu”. În micul sau mai marele „altar” din instituții publice, dar și

din locuințe private tronau „chipurile cioplite” ale fondatorilor marxism-leninismului, „icoanele” actualilor conducători și însemnele „sfinte” ale *lumii noi*: drapelul roșu cu secera și ciocanul, diplome și medalii din războiul civil sau de pe „fronturile” cincinalelor.

Curând, fostul seminarist ortodox Stalin a instituit propriul său cult, mărinind cu fiecare an distanța dintre el și muritorii de rând. În exercițiul puterii a dovedit tot atât pragmatism ca și Lenin. A adus în extrem manieismul recomandat de ideologia *luptei de clasă*, lansând celebrul slogan „Cine nu-i cu noi, e-mpotriva noastră”. Principiul „văzând și făcând” care obliga la schimbări imprevizibile de macaz, a generat și practica rescrierii periodice a istoriei. „Munca la istoria partidului are propria sa istorie politică”, afirmase Troțki (1932) despre falsificările succesive și selecțiile eroilor de proscrisii buni de aruncat la „groapa de gunoi” a istoriei.

Mao Zedong (1893-1976) ocupă un loc deosebit în evoluția și praxisul ideologiei comuniste. O notă aparte merită adaptarea *luptei de clasă* la realitățile Chinei în sensul de „război național de eliberare și anti-imperialist” purtat împotriva opresorilor străini capitaliști, clasa exploataților fiind „națiunea proletară” chineză. Pe acest pattern ideologic s-au modelat mișcările anticoloniale din Asia și Africa. În ce privește ideologia maoistă se poate spune că „revoluția culturală” a fost o „aplicație” a *luptei de clasă* în chiar interiorul partidului, fracțiunea cea mai

radicală a tinerilor fiind asmuțită împotriva birocraților, cosmopolitilor și îmburgheziților – noile erezii ale dogmei. În ce-l privește pe Mao, relația sa cu mulțimea revelează apogeul cultului noului zeu în care se transformase conducătorul¹¹.

Noua inchiziție și procesele sale

În 1956, la cel de-al XX-lea Congres al PCUS, Nikita Hrușciov a ținut în fața delegaților sovietici și ai celor din „țările frățești” celebrul raport prin care a denunțat crimele lui Stalin. Evenimentul a încheiat „vârsta de aur” a sovietelor, în opinia istoricului Jean Francois Soulet¹². Nu doar că defunctul a fost aruncat la „groapa de gunoi” a istoriei, ci însăși dogma s-a „întinat”. În zadar au impus propagandiștii o revenire la „izvoarele vii” ale leninismului: învinuirile aduse de Hrușciov predecesorului său au întinat însuși altarul marelui pontif al dogmei.

„Raportul secret” reprezenta însă o nouă versiune a practicii „șapului ispășitor”, străvechi obicei iudaic prin care tot răul comunității de peste an era pus în seama unui șap pe care-l alungau sau sacrificau. Defunctul Stalin devenise acum „șapul ispășitor” al suferințelor colective provocate de „marea teroare” din 1934-1936. Cu ajutorul lui Beria, șeful serviciilor speciale, înfăptuise toate crimele din cauza paranoiei puterii. Toate celelalte suferințe și neîmpliniri ale sovieticilor, și nu numai, au fost trecute în seama „cultului personalității” și al „luptei pentru pute-

re”. Câteva „reabilitări” ale foștilor bolșevici au închis scena și au servit ca exemple adecvate acestei manipulari care-a funcționat până după căderea regimului comunist. Istoria astfel rescrisă explica „marea teroare” și procesele politice staliniste prin afectele și tulburările dictatorului, nu prin date raționale. Cu atât mai puțin pe fondul explicativ al aceleiași practici de identificare a unor „țapi ispășitori”.

„Marii terori” din 1936-1938 i-au căzut victime toată „garda” lui Lenin și aproape toți bolșevicii din prima generație. Dintre cei 139 de membri ai Comitetului Central desemnați la congresul din 1934, abia 37 au apucat, vii, Congresul al XVIII-lea (1939). Toți ceilalți fuseseră executați în faimoasele procese staliniste ca agenți ai imperialismului, complotiști și dușmani înrăiți ai poporului. Acesta a fost doar vârful aisbergului. După ultimele date puse în circuitul public, dintre cei peste 1500000 de sovietici arestați de serviciile speciale, 1300000 au fost condamnați, iar dintre aceștia, mai mult de jumătate (681 692) au fost executați¹³. Se înțelege că dintre cei executați mult prea puțini îl cunoscuseră pe Stalin.

Dar, în 1932, societatea și economia sovietice se aflau în plină criză. În vreme ce propaganda epocii elogia nesfârșitele succese și clarvizionul conducătorului, colectivizarea și industrializarea forțată se dovediseră catastrofale sub raportul eficienței pe termen lung. În leadershipul bolșevic însă, asumarea reală

a responsabilității de către conducători n-a existat. Astăzi știm că „marea teroare” cu procesele ei spectacol a fost o manipulare din rațiuni și cu ținte precise, discutată și aprobată de nucleul conducerii sovietice. În mai 1935, bunăoară, printre deciziile adoptate de Biroul politic a fost și crearea unei „comisii speciale secrete de lichidare a dușmanilor poporului” din care, alături de Stalin, făceau parte procurorul general Vișinski, șeful poliției secrete Ejov, ideologul partidului Jdanov ș.a.¹⁴.

Pregătiri se făcuseră mai dinainte. În perioada 1934-1936, o amplă acțiune de verificare a documentelor de partid (*proverka*) a răscolit întreaga armată a soldaților și polcovnicilor comuniști. Cu ajutorul *autobiografiilor* și declarațiilor altor cunoscuți a fost analizată fiecare viață de bolșevic. S-au cercetat, îndeaproape, motivele căderii în mâinile poliției țariste, comportarea în anchete, exil și închisoare, faptele din războiul civil, dezacordurile cu linia oficială în construcția noului regim și mai ales relațiile cu proscrisul Troțki¹⁵. Ca urmare a acestor cercetări s-au epurat circa jumătate dintre membrii de partid¹⁶. Cei epurați au alimentat furnalul anchetelor, proceselor și condamnărilor. Soții, soțiile și alte rude apropiate au fost internate în lagărele de muncă, iar copiii în coloniile pentru minori.

Stenogramele plenarei Comitetului Central din februarie-martie 1937 au relevat faptul că pe Stalin îl speria pericolul unui război, ceea ce a dus la întetirea terorii. Uniunea Sovietică

se afla între doi mari agresori: Germania nazistă și Japonia, care ocupase Manciuria. Un atac asupra țării, dintr-o parte sau alta, însemna și pericolul unei contra-revoluții din interior. Pentru a evita acest sfârșit, a proiectat exterminarea oricărui suspect sau potențial suspect de-a face parte dintr-o „coloană a cincea” în țară. Războiul civil din Spania nu făcea decât să-i confirme temerile¹⁷. Așa se face că vârful terorii a fost atins în perioada august 1937-noiembrie 1938, cu o medie zilnică de 1500 execuții¹⁸. După căderea regimului, Viaceslav Molotov¹⁹ a „justificat” crimele acelor ani cu argumentul victoriei din 1945. „Pentru că a existat un 1937, în timpul războiului nu am avut o „a cincea coloană”, a declarat el într-un interviu²⁰.

Până la război însă, procesele politice au îndeplinit alte funcții, la fel de importante. Laitmotivul lor public a fost complotul conspirației imperialiste împotriva Uniunii Sovietice, a poporului sovietic și a conducătorilor săi, în frunte cu Stalin. O manipulare politică asociată cu „mitul conspirației” care, afirmă Raoul Girardet²¹, exemplifică puterea imaginării colective din lunga istorie europeană a celor trei tipuri de complot: evreiesc, iezuit și masonic. Toate apărute într-un climat psihosocial de angoasă, nesiguranță și frică, cauzat de crize majore (decadență spirituală, violență politică ori brutalitatea schimbărilor economice). Manipulare posibilă prin acea distorsiune a gândirii sociale numită eroare fundamentală de atri-

buire prin care, în vitutea schemei funcționale de gândire cauză-efect, se explică incorect un fenomen sau o stare de lucruri. În cazul nostru, societatea sovietică era încunoștințată de „cauzele” suferințelor sale: comploturile dușmanilor strecurați în rândurile partidului.

Și în „mitul” complotului anti-sovietic, ca și în cel evreiesc, iezuit și masonic, mulțimea este sugestionată prin următoarele scheme și clișee ale gândirii sociale:

a. Stereotipul crizei. Crizele sunt, prioritar, sociale, dar aceia care le suportă au tendința explicațiilor morale. În loc să-și asume parțial, ca membri ai comunității, anumite responsabilități, blamează fie societatea în ansamblul ei, fie anumite persoane sau categorii sociale, etnice sau religioase, considerate, a priori, nocive.

b. Stereotipul acuzației. Persecutorii sfârșesc prin a convinge și a se convinge că un grup restrâns de indivizi, chiar unul singur, poate vătăma comunitatea. La finele Evului Mediu, prin otrăvirea apei, iar în regimul sovietic, prin crearea unui „grup antipartinic” de sabotori, complotiști sau spioni.

c. Stereotipul apartenenței victimelor la anumite categorii. Se întâmplă ca victimele unei mulțimi să pară absolut aleatorii. Se poate însă și ca alegerea lor să nu fie întâmplătoare. Categoriile de marginalitate socială (minoritățile etnice, religioase sau „handicapații”) tind să capteze furia mulțimii. Mulțimile se întorc cu regularitate însă și împotriva celor care au exercitat, cândva, asupra lor

autoritate și fascinație (bogații, puternicii, oamenii de succes). În cazul proceselor staliniste, victimele sunt foști menșevici, exploataatori sau intelectuali mic-burghezi.

Cum justiția comunistă funcționa pe baza prezumției de vinovăție, cauzele neîmplinirilor puteau fi atribuite oricui²².

În climatul creat de propagandă în jurul proceselor și a vigenței la care erau obligați cetățenii sovietici, un val de denunțuri a învăluit toată țara. Prin această *contagiune*, uneori înșiși fiii cereau condamnarea taților. Împotriva celor desemnați vinovați, mulțimile strigau „Jos cu sabotorii!” sau „Jos cu trădătorii!”. Și, neaparat, „Moarte lor!”. Aceste psihoze de masă au augmentat însă cultul lui Stalin, feomen explicat astfel de istoricul Roy Medvedev: „Așa cum credincioșii, deși văd în jurul lor suferințe și nenorociri, nu-și pierd credința în atotputernicul și binefăcătorul Dumnezeu, pentru că tot ce e bun se pune în seama Domnului iar ceea ce e rău, în seama Diavolului, tot astfel în timpul cultului lui Stalin, tot ceea ce era bun în țara noastră emana de la Stalin, iar răul era legat de forțele malefice, împotriva cărora lupta mai aprig decât oricine Stalin însuși”²³.

Stalin era perceput, așadar, ca păstrătorul purității partidului și a liniei sale, luptându-se ca Sfântul Gheorghe cu balaurul ereziilor numite „devierea de dreapta”, „devierea de stânga” sau „grupul troțkist”. Acestea erau prezentate ca și „coloane a V-a” infiltrate de la vârful

până la bazele partidului, la inițiativa și în folosul imperialismului.

Deși analogia dintre procesele politice staliniste și cele ale Inchiziției medievale²⁴ nu s-a făcut în interiorul „lagărului comunist” (aceasta ar fi fost mai mult decât o erezie!), în mod cert profesorul de drept A. I. Vișinski²⁵ s-a inspirat din acestea. Prin analogie, Stalin reprezenta însăși dogma comunistă care, întocmai cum deciziile primului Conciliu de la Niceea (325) însemna „învățătura” creștină definitiv acceptată. Așa cum va dovedi și istoria Inchiziției, excomunicarea ereticilor, practică la început, nu era suficientă. Și Stalin îl exilase pe Troțki din țară, în 1929, dar acesta găsisse adepți peste hotare. În plus, pana sa ascuțită și credibilitatea de adevărat cunoscător al istoriei bolșevismului, revoluției și războiului civil prejudiciau grav propaganda sovietică, reputația țării sovietelor și mai ales, imaginea lui Stalin.

Cei „epurați” ar fi putut, în condiții cât de cât prielnice, să organizeze o reală opoziție. Astfel că, de la excomunicare, partidul a trecut la eliminarea fizică a „ereticilor” săi²⁶.

Mărturia – „regina dovezilor”

În 1930, a apărut pentru prima dată proba *mărturisirii* în procesele politice, iar autoincrimările inculpaților care declarau că merită pedeapsa capitală au sporit credibilitatea acestor farse macabre. Magistrul acestor terifiante spectacole a fost Andrei I. Vișinski, Procurorul general al Uniunii Sovietice. Urmaș

al unei familii nobiliare poloneze, fiu de farmacist (prin urmare cu origine „mic-burgeză”!), în plus fost menșevic, artizanul proceselor politice staliniste ar fi putut fi, doar prin aceste date, victima lor. Până a deveni clienții lui Vișinski însă, victimele urmau un parcurs tot atât de standardizat ca și al vitelor de crescătorie către abatorul industrializat. În procesul de atât de mare amploare erau implicate instituțiile partidului, poliției, serviciilor speciale, sistemului penitenciar, procuraturii, justiției și propagandei. Pe baza unui denunț, a unei declarații făcute de alt anchetat sau a unei decizii de partid – în cazul unor vechi bolșevici sau demnitari – victima era ridicată de la domiciliu. De obicei, în zorii zilei, de către o mașina neagră tot atât de dătătoare de groază ca și dricul mortuar. Arestatul era azvârlit apoi, singur, într-o celulă unde aștepta perioade nedefinite până la întâlnirea cu anchetatorii. Șocul de abia începea însă. Anchetatorii nu-l ajutau să se lămurească asupra motivelor arestării sale ci îi cereau lui, anchetatului, să spună pentru ce se află acolo. Să-și mărturisească, adică, păcatele²⁷.

Misiunea „cekiștilor” era clară și consensuală justiției sovietice: „Noi n-o să ne ostenim să-i dovedim lui (arestatului n.n.) că este nevinovat. Să ne dovedească el că n-a avut intenții dușmănoase”²⁸. Deontologia profesională a anchetatorilor a fost rezumată astfel de fostul general NKVD, Pavel Sudoplatov: „Părerea mea despre oameni și faptele lor este

totdeauna în concordanță cu linia partidului”²⁹. Cum altfel ar fi putut gândi și acționa coordonatorul uciderii lui Troțki?

Pe toată perioada anchetei, arestatul vine în contact exclusiv cu gardienii și cu anchetatorii care-l presează să-și mărturisească „tovarășii de idei” și „complicii”. Se va întâlni cu aceștia, arestați și anchetați între timp, la „confruntările” dinaintea procesului. Fiecare dintre aceștia „mărturisise”, în propria lui anchetă, alți „complicii” – apropiații dintre colegii de muncă, rude sau vecini. Ca într-o veritabilă „matrioșka” rusească, unii anchetați treceau dintr-o anchetă în alta până la a primi „șutul în fund”³⁰.

Pentru o condamnare la moarte era suficientă „mărturisirea” acuzatului sau declarațiile independente a doi „martori”. Înaintea desfășurării procesului public, depozițiile scrise de anchetatori în cooperare cu viitorul complet de judecată erau învățate pe de rost de către inculpați și martori. Spectacolul era asigurat prin alte tehnici de culise: unor inculpați li se promitea ca vor fi eliberați după proces sau că vor obține condamnări cu termen redus dacă își joacă bine rolul în scenariul scris de anchetatori. Înaintea procesului, anchetatul semna și un angajament prin care se obliga să nu vorbească niciodată despre cursul și metodele anchetei. Angajamente de păstrare a tăcerii semnau și deținuții politici care apucau să se elibereze din închisoare sau lagăr.

O notă aparte merită procesul obținerii mărturie, „regina dovezi-

lor” cum o numise Vîșinski³¹. Aceasta se făcea, în general, prin presiuni psihice și torturi care aveau ca substrat rațiunea de care s-au folosit și inchișitorii, expusă de teologul Augustin de Hipona (Sfântul Augustin) în secolul V. Ereticii, spunea acesta, sunt oi rătăcite pe care ciobanul le aduce, cu ciomagul, la turmă. Prin urmare, tortura este legitimă – ea strică trupul păcătos, dar salvează sufletul, întorcându-l la Dumnezeu. În extremă, trupul care-a păcătuțit este ars pe rug spre învățătura altor creștini. În ultimele lui clipe, ereticul, prin căință, își poate salva sufletul.

În anchetele sovietice tortura, autorizată în 1937, printr-o hotărâre secretă a conducerii partidului, era numită, de altfel, „punerea în probă”. Altă aluzie la credințele care-au fundamentat practicile inchișitoriale. „Caznele fizice” erau niște „probe” la care cel bănuit de erezie ar fi rezistat dacă n-ar fi fost vinovat. Dumnezeu i-ar fi dat forța sufletească să reziste chinurilor și să-și afirme nevinovăția sufletului, imuni-zându-l la durere.

Cinismul lui Vîșinski în adoptarea acestor practici a mers până la a introduce în scenariul și regia proceselor-spectacol și momentul căinței („autocritica” din cutumele comuniste). La momentul „ultimului cuvânt”, inclupații se auto-acuzau de îngrozitoare crime, depășind, uneori, acuzarea justițiarilor. Ca să confere și mai multă credibilitate acestor stupefiante comportamente, apăreau dialoguri dramatice între reprezentanții

justiției și inclupați, precum acest dialog dintre Vîșinski și unul dintre vechii *revoluționari de profesie*:

„Vîșinski: Ce te-a făcut să mărturisești?

Muralov: Mi-am spus: trebuie să mă supun intereselor statului pentru care am luptat 23 ani, pentru care am luat parte la o revoluție, pentru care de zeci de ori mi-am pus viața în pericol. Mi-am spus, deci: ei, bine, voi spune întreg adevărul. Nu știu dacă răspunsul meu vă satisface.”³²

Un astfel de efect surpriză se putea obține și apelând la *Codul Revoluționarilor de profesie*, conceput de nihilistul Neceav (1869)³³, din care s-a inspirat Lenin în crearea partidului bolșevic și mai apoi a Cominternului (1919). În spiritul acestuia, fostul *revoluționar de profesie* arestat parcurgea traseul psihologic și instituțional descris de Artur Koestler în romanul *Zero et l'Infîni* (1940)³⁴, despre al cărui personaj principal, Rubașov, s-a spus că era inspirat de Buharin³⁵. Asumarea vinovăției era în aceste cazuri o sarcină de partid, pe care *revoluționarul* trebuia s-o îndeplinească fără cârtire. „Nu avem dreptate decât cu partidul și prin partid, căci istoria nu ne furnizează un alt mod de a avea dreptate”, era lozincă *dictaturii proletare* enunțată de însuși Troțki. De altfel, atunci când intrase în ordinul *revoluționarilor de profesie*, omul își asumase jertfa supremă a vieții pentru cauza revoluției. Așa cum explică personajul livresc Rubașov, atunci când comunismul

se va întrona pe planetă, aceste victime nevinovate ale proceselor staliniste vor figura în pantheonul eroilor proletariatului mondial.

„Cazul Pătrășcanu” și ereziile post-belice

Coaliția Uniunii Sovietice, Statelor Unite ale Americii și Marii Britanii n-a apucat să sărbătorească pacea împreună. În 1945 deja, o „cortină de fier”, după expresia lui Churchill, împărțea Europa. Vreme de 45 de ani, un „război rece” a dăinuit între „lagărul” capitalist și cel socialist, caracterizat ca „război improbabil, pace imposibilă” de către Raymond Aron³⁶, în conflict fiind antrenate, de la început, toate țările intrate în sfera de influență sovietică prin înțelegerile stabilite între Aliați.

Un imprevizibil conflict se ivește și în imperiul extins de Stalin: *revoluționarul de profesie* Tito, devenit conducătorul Iugoslaviei, s-a răzvrătit împotriva supunerii dorite de Kremlin. Profitând, de altfel, de disoluția Cominternului (în 1943), Tito decide să creeze o federație în Balcani după modelul celei sovietice, în care ar fi urmat să includă Iugoslavia, Bulgaria, Albania (după unele surse, Grecia și România). Contrar înțelegerilor secrete încheiate între liderii Aliaților spre sfârșitul războiului privind viitorul Greciei, Tito a susținut și lupta comuniștilor greci. Și mai ales a dat certe dovezi de sustragere de sub autoritatea și controlul Moscovei.

La dezamăgirile lui Stalin s-au adăugat și opțiunile politice ale Israelului, a cărui formare o sprijinise în speranța unui nou „frate”. Angrenat deja într-un conflict cu foștii aliați, care putea oricând degenera într-un al treilea război mondial, având deja în „lagăr” pe răzvrătitul Tito, din aceleași rațiuni ca și în anii '30 Stalin a repus în funcțiune vechile mecanisme. Le-a extins din Uniunea Sovietică, unde mulți comandanți și ostași medaliați pentru fapte de vitejie nu mai erau dispuși la obediența și constrângerilor de dinainte, la țările sovietizate.

După ce Kremlinul le-a impus politica de imitare a practicilor din Uniunea Sovietică, prima „erezie” a fost „naționalismul”, termen definit în antiteză cu *internaționalismul proletar* care presupunea și recunoașterea supremației Uniunii Sovietice. Dacă Tito era schismaticul „naționalist” numărul 1, „titoiștii” erau ereticii care dădeau semne că-l aprobă ori se făceau susceptibili de a-i urma calea. Altă acuzație nouă era aceea de „sionism”, derivată din contextul regimului politic din Israel. În rest, s-au reluat toate celelalte erezii și „crime”, începând cu troțkismul, „devierile” de dreapta și de stânga, complotul împotriva conducătorilor comuniști, agentura imperialistă ș.c.l.

În 1947, pe locul defunctului Comintern a fost creat Cominformul, care a lansat campania împotriva lui Tito. Apoi s-a trecut la verificările de partid, tot restul imitând meca-

nismele și procedurile sovietice din anii '30.

Primul lider comunist care a dispărut din viața publică a fost românul Lucrețiu Pătrășcanu³⁷ (aprilie 1948) deși procesul său a fost judecat după moartea lui Stalin (aprilie 1954). Primul proces stalinist post-belic a avut loc în Ungaria – „procesul Rajk”, urmat de cele din Cehoslovacia, Bulgaria, Polonia, Albania și România. Aceste procese prezintă următorul *pattern*:

1. Acuzații principale sunt foști cominterniști cu stagii în URSS care, după război, au îndeplinit înalte funcții politice în țările de baștină;

2. Arestarea lor este cauzată de ereziile ideologice numite „naționalism”, „titoism”, „troțkism”;

3. Acuzații sunt prezentați ca „dușmani strecurați în conducerea partidului” de către „burghezie” încă de la începuturile activității lor revoluționare, transformați după război în „agenți ai imperialismului”.

4. Toate anchetele și procesele politice post-belice au fost instrumentate de consilieri sovietici;

5. Anchetatorii au recurs la metodele de tortură psihică și fizică consacrate în anii „marii terori” sovietice;

6. Desfășurarea publică a proceselor politice post-belice a permis exploatarea eficientă a funcțiilor lor inițiale;

7. Toate pedepsele au fost pronunțate „în numele poporului”;

8. După „raportul secret” al lui Hrușciov (1956), unii dintre foștii condamnați în procesele politice au

fost „reabilitați”, utilizându-se aceeași manipulare ca în „raportul secret” prezentat de Hrușciov (1956): „cultul personalității” satrapilor locali și „lupta pentru putere”.

România deține tristul record de a fi fost locul celei mai lungi anchete a unui proces politic stalinist (cazul Pătrășcanu – 1948-1954) și a ultimului proces stalinist (procesul soților Ceaușescu din decembrie 1989). În „cazul Pătrășcanu” au fost peste o sută de anchetați, în mare parte foști ilegaliști. Procesul s-a soldat cu două condamnări la moarte (Pătrășcanu și Remus Koffler, al doilea om în PCdR în perioada 1940-primăvara lui 1944) și alte 23 de sentințe dure de condamnare la închisoare. Procesul este cunoscut după numele celui mai proeminent acuzat deoarece, după modelul lui Hrușciov, în 1968, Nicolae Ceaușescu l-a reabilitat pe fostul ministru al Justiției, trecând sub tăcere adevăratele funcții ale procesului și pe ceilalți condamnați³⁸.

În cei șase ani de anchetă s-au succedat mai multe echipe de anchetatori, acuzațiile și declarațiile anchetaților modificându-se în funcție de „căderile” din partid. În proces s-au prezentat două rechizitorii: unul acuzând „crimele” înfăptuite înainte de 23 august 1944, celălalt acuzând „crimele” primilor ani post-belici. În esență, procesul „demonstră” că în conducerea partidului au existat trădători care s-au împotrivit organizării rezistenței antinaziste pe teritoriul României, iar după război, regimului comunist. Alți deținuți politici – foști lideri ai „partidelor

istorice” și angajați ai legației SUA și Angliei la București – au „mărturisit” despre „agentura de spioni și complotiști strecurată în conducerea partidului”.

În anchetă s-a procedat după altă cutumă a anchetatorilor sovietici: omul să existe, cazul îl confecționăm noi. Practicile folosite au ținut seama și de personalitatea anchetatorilor. Cei care prezentau riscul de-a nu mai putea apărea în proces dacă ar fi fost torturați au fost condamnați exclusiv pe baza „martorilor”.³⁹ Anchetații au suportat aceleași torturi fizice și psihice patentate de anchetatorii sovietici:

□ *Interogatoriile de noapte.* Uneori acestea se succedau săptămâni în șir (anchetatului fiindu-i interzis somnul în timpul zilei).

□ *Metoda „convingerii”.* Anchetatorul încerca să-l determine pe anchetat să semneze declarația dorită cu argumentul că nu are sens să se opună partidului.

□ *Agresivitatea verbală extremă.* Folosită mai ales în cazul anchetaților obișnuiți cu respect și autoritate asupra altora (intelectuali, ofițeri, preoți).

□ *Atacul prin contrast psihologic.* După anchetatorul care juca rolul „durului”, urma un altul care se ipostazia în „binefăcătorul” anchetatului.

□ *Umilirea și intimidarea.* În funcție de sexul, profesia, situație familială a anchetatului, era folosit orice procedeu capabil să aducă anchetatul în stare de anxietate și șoc.

□ *Promisiunile mincinoase.*

□ *Specularea atașamentului față de familie și apropiați.* „Dacă nu cooperezi, vom strivi și familia ta!” – era una dintre amenințările curente și de efect.

□ *Depășirea dureroasă a pragurilor senzoriale.* Se foloseau ținerea anchetatului într-o lumină orbitoare, „procedee sonore” etc.

□ *Obligarea anchetatului să stea în poziții dureroase și umilitoare.*

□ *Frustrarea de apă, somn sau aer.*

□ *Ancheta „pe bandă rulantă” sau „în ture”.* Anchetatorii se succedau fără întreruperi, timp în care anchetatul era continuu privat de somn și hărțuit.

□ *Carcerile.* Foarte calde, foarte reci sau foarte strâmte.

□ *Manejul.* Adică plimbarea anchetatului în cerc, în jurul gardianului care îl lovește când încearcă să modifice ritmul impus sau să se oprească. Forma extremă a procedurii era „manejul în pielea goală”.

□ *Bătăia care nu lasă urme.*

□ *Diferite metode de tortură fizică* (smulgerea părului, stingerea țigării pe piele, „zăbala”, „frigarea”, bătutul la tălpi).

Combinat sau utilizat peste pragul suportabilului, asemenea metode duc totdeauna la rezultatul scontat. Aceleași metode s-au folosit și în ancheta Procesului de la Canalul Dunăre-Marea Neagră (1952), organizat după același pattern și cu aceleași funcții ca și Procesul de la Șahî (1930) și în ancheta procesului lui Vasile Luca (1952), ce a repro-

„devierea de dreapta”.

În loc de epilog – „afacerea” Meditației transcendente

Știm astăzi că Nicolae Ceaușescu a privit ca „erezii” ale dogmei comuniste chestiunea drepturilor omului, parafată și de el în Acordurile de la Helsinki (1975). Abătându-se de la linia Moscovei în chestiuni de principiu, precum schisma sovieto-chineză, „primăvara pragheză” (1968) sau perestroika gorbaciovistă (1986-1991), a fost privit și el (și a sfârșit) ca un eretic.

Sovieticii și-ar fi dorit un altfel de „frate mai mic” la București. În consecință, ultimul lider comunist roman și-a luat toate măsurile posibile pentru a-și conserva puterea. A existat însă și un moment când, între ai săi, Ceaușescu s-a comportat ca și cum ar fi descoperit un complot în grupul intelectualilor și artiștilor care practicau Meditația transcendentă⁴⁰. În 1982 a trimis la *munca de jos* circa 250 de cercetători, artiști și oameni de cultură, a destituit miniștri și a desființat Institutul de Cercetări Pedagogice și Psihologice București. În discursul public „afacerea” n-a răzbătut decât prin câteva critici generale aduse mișcării Meditația transcendentă de revista Ministerului de Interne, *Pentru patrie*. Adepții „transcendentalilor” erau învinuiți, printre altele, că visează să stăpânească lumea⁴¹.

Geneza adepților din România lasă loc de nuanțate interpretări.

Conform referatului prezentat de Petru Enache, secretarul cu propaganda, într-o ședință a conducerii partidului, în 1977, un anume Nicolae Stoian, cetățean francez de origine română, intrase în legătură cu atașatul cultural al României la Paris, propunând aplicarea unui program de dezvoltare a „inteligenței creatoare” în țară⁴². În urma acestei deja dubioase oferte primită de o ambasadă a unei țări comuniste în Occident de la un transfug, imigrantul a venit în țară ca să prepare aplicația. Primul contact l-a avut cu cercul yoga al Trustului de proiectări „Carpați”⁴³, unitate a Gospodăriei de partid. Experimentul a fost preluat apoi de Institutul de Cercetări Pedagogice și Psihologice București. Însemna, în fapt, înființarea unui grup de adepți și practicanți ai Meditației transcendente. Succesul a fost absolut. La conducerea partidului a ajuns o listă cu 370 adepți care urmaseră 5-6 zile cursul de inițiere, aproape toți „pe bază de angajament”. Cam jumătate, adică, din efectivele partidului comunist din vara lui 1944!, împărtășiseră cu magistrul, fiecare dintre ei, secretul mantrei. Printre inițiați, lideri de opinie bine plasați în elita culturală românească precum: poetul Marin Sorescu, tenorul Nicolae Florei, naistul Gheorghe Zamfir, sculptorul Ovidiu Maitec, pictorul Sorin Dumitrescu, profesorul de filosofie Mihai Șora (fost *ilegalist*), academicienii Victor Săhleanu și Ștefan Milcu, criticul de artă Andrei Pleșu și soția sa, psihologii Irina Holdevici

și Aurora Liiceanu⁴⁴. Artiști, literați și oameni de știință cu turnee și stagii în străinătate, unii cu legături solide, din vremea studenției, în Uniunea Sovietică, alții cu legături de prietenie cu urmași ai foștilor cominterniști. Altă observație care sunase clopotul pericolului în memoria lui Ceaușescu. De altfel, în ședința conducerii partidului, cei care avizaseră Meditația au fost învinuiți de „atitudine de gură-cască” și lipsa de *vigilență*⁴⁵.

„Sectanții” nu pot rămâne profesori, învățători sau cercetători, a

decis Ceaușescu, forțând specialiști de înaltă clasă să-și câștige pâinea ca muncitori necalificați⁴⁶. Cum frica de necunoscut e cea mai mare, misterioasa „afacere” și consecințele sale au sporit frica românilor de Securitate. Dar i-au legitimat ca „disidenți” pe „excomunicați”. Atunci, însă, unii dintre ei s-au îmbolnăvit. Alții au solicitat clemență, reintegrare profesională și reprimirea în partid. La fel de misterios s-au făcut și derogări⁴⁷.

Note

- ¹ De altfel, însuși conceptul de *om nou* – scopul declarat al ideologiei comuniste, dar și al ideologiilor fascistă și nazistă – s-a inspirat din scrierile Apostolului Pavel. În toate aceste ipostaze ale sale – creștinism, comunism, fascism și nazism – rezultatul mării schimbări se obținea prin *lupta dintre vechi și nou*.
- ² Expulzat din Paris, la cererea guvernului Prusiei, Marx s-a mutat la Bruxelles (1847), unde-a intrat în asociația secretă a *Ligii comunistilor*. Din însărcinarea celui de-al doilea congres al ei, Marx și Engels i-au elaborat programul, cunoscut sub numele de *Manifestul Partidului Comunist* (1848). Apelul cu care se încheie – „Proletari din toate țările, uniți-vă!” – a fundamentat, ideologic, crearea Cominternului (1919), Cominformului (1947) și a tuturor celorlalte organizații suprastatale inițiate ulterior de Kremlin.
- ³ Cf. David Priestland, *Secolul roșu. O istorie a comunismului*, Editura

Litera Internațional, București, 2012, p. 63.

- ⁴ În 1903, la cel de-al doilea congres al Partidului Muncitoresc Social Democrat din Rusia, Lenin a provocat sciziunea sa, pe baza unor contraziceri privind statutul partidului. Adepții lui Lenin au fost majoritari (bolșevicii), detașându-se de fracțiunea minoritară (menșevicii). Până în 1952, partidul comunistilor din Uniunea Sovietică a purtat în titulatura sa termenul de bolșevic.
- ⁵ Cf. Alain Besançon, *Originile intelectuale ale leninismului*, Editura Humanitas, București, 1993, pp. 119-125
- ⁶ Cf. Richard Pipes, *Scurtă istorie a revoluției ruse*, Humanitas, București, 1998, p. 112
- ⁷ Întâi acționăm și apoi vom vedea ce urmează.
- ⁸ *Congregatio de Propaganda Fide* a fost înființată de papalitate, în secolul XVII, pentru răspândirea

- credinței și coordonarea activităților misionare. Pe aceste sensuri s-a structurat, ulterior, conceptual de propagandă politică.
- ⁹ Alexandre Adler, Vladimir Fédorovski, *Secolul roșu*, Corint, 2012, p. 20
- ¹⁰ Pragmaticul om politic a făcut atunci un viraj către trecut: începând din 1921, a introdus „noua politică economică” (NEP).
- ¹¹ O amintire redată în memoriile sale de către doctorul personal al lui Mao evidențiază identificarea *cultului personalității* cu anumite practici religioase. În 1959, Mao primise în dar, de la ministrul de externe al Pakistanului, câteva fructe de mango. Le-a trimis muncitorilor din fabrici. Cele câteva fructe ajunse într-o fabrică de textile au devenit obiect de cult și... împărtașanie. Întâi s-a organizat o adunare în onoarea celui care-a trimis darul. Fructele au fost apoi trase în ceară și așezate pe „altarul” mesei din sala de ședințe. Prin fața lor au trecut toți muncitorii. Observând că încep să se altereze, conducătorii fabricii le-au fiert într-un vas uriaș cu apă. Din „compotul” acesta s-au „împărtașit” apoi toți muncitorii într-o altă ceremonie de venerare a lui Mao (Cf. Li Zhisui, *Viața particulară a președintelui Mao*, Editura Elit, București, 1997, pp. 187-188).
- ¹² Jean Francois Soulet, *Istoria imediată*, Editura Corint, București, 2000.
- ¹³ Orlando Figes, *Rusia revoluționară. 1891-1991, O introducere*, Corint, București, 2016 pp. 176-177.
- ¹⁴ Arkadi Vaksberg, Vychinski, *Le Procuror de Stalin, Les grands proces de Moscou*, Albin Michel, Paris, 1991, p. 74
- ¹⁵ Lev Troțki (1879-1940), născut într-o familie de evrei bogați, a aderat din tinerețe la marxism. S-a implicat activ în revoluția de la Petrograd din toamna lui 1917, după care a devenit comisar al Afacerilor Externe. În războiul civil a fost creatorul și conducătorul Armatei Roșii. Conflictul cu Stalin l-a dus la excluderea din partid (1927) și la expulzarea din țară (1929). În exil a scris cărți critice la adresa stalinismului și a fondat Internaționala a IV-a (1938). A fost asasinat, în propria sa casă din Mexic, de către un agent sovietic (1940).
- ¹⁶ În 1933, partidul avea aproximativ 3,5 milioane de membri, epurările ducând la scăderea lui la 1,9 milioane, în 1939. Sursa: <https://ro.wikipedia.org/wiki/PCUS/>, consultat în 24.08.2016.
- ¹⁷ Orlando Figes, *op. cit.*, p. 177.
- ¹⁸ *Idem*.
- ¹⁹ Viaceslav Molotov (1890-1986), unul dintre protejații lui Stalin, a îndeplinit importante funcții în conducerea PCUS, precum acelea de Președinte al Consiliului Comisarilor Poporului (prim-ministru, 1930-1939) și Ministru de Externe (1939-1949).
- ²⁰ Orlando Figes, *op. cit.*, p. 178.
- ²¹ Cf. Raoul Girardet, *Mituri și mitologii politice*, Editura Institutul European, Iași, 1998.
- ²² Unul dintre rechizitoriile proceselor din 1938, atribuit lui Andrei I. Vișinski, Procurorul general al URSS, conchidea următoarele: „În țara noastră bogată în resurse de tot felul era cu neputință, este cu neputință să lipsească vreun produs. Știm acum, de ce, în ciuda abundenței de produse, nu se găsește momentan când un articol, când

- altul. Vina este tocmai a acestor trădători” – cf. Lavinia Betea, *Mentalități și remanențe comuniste. Aspecte psihosociale*, Editura Nemira, București, 2005, pp. 233-234.
- ²³ Roy Medvedev, *Despre Stalin și stalinism*, Humanitas, București, 1991, p. 289.
- ²⁴ Inchiziția a apărut în secolul al XIII-lea ca o instituție a catolicismului, după ce acesta a devenit o religie de stat. Rolul acestui tribunal era să aprobe puritatea dogmei de devieri de practică sau interpretare numite „erezii”.
- ²⁵ A. I. Vișinski (1883-1954) și-a început cariera politică ca membru al fracțiunii menșevice a social-democraților ruși. Provenind dintr-o familie înstărită și specialist în drept, în calitate de susținător al lui Kerenski, în vara lui 1917 semnase un mandat de arestare împotriva lui Lenin. „Pata neagră” de la dosarul său va fi bine speculată. Un amănunt relevant despre personalitatea sa se leagă de procesul altui vestit bolșevic, Serebriakov, în casa căruia procurorul Vișinski se va muta imediat după ce-i pronunță condamnarea la moarte.
- ²⁶ Condamnările la moarte ale ereticilor prin ardere pe rug s-au pronunțat de Inchiziție pe substratul citării lui Isus Hristos de către Apostolul Ioan: „Dacă nu rămâne cineva în Mine, este aruncat afară, ca mlădiuță neroditoare și se usucă; apoi mlădițele uscate sunt strânse, aruncate în foc și ard” (Ioan: 15, 6).
- ²⁷ După mărturisirile unui fost anchetat în procesele staliniste postbelice, lucrurile se petreceau și în acest fel: „Când au venit să mă aresteze și m-au dus la primul interogatoriu, m-au întrebat: știi de ce ești aici? Am spus, da, vrei câteva informații de la mine. Nu, nu vrem nici o informație de la tine, știm totul despre tine. Vrem mărturisirea ta” (Cf. Stelian Tănase, „Interviu cu G.H. Hodos” în revista *Sfera politicii*, 1996, anul V, nr. 35, pp. 26-28).
- ²⁸ Andrei Soljenițin, *Arhipelagul Gulag*, Editura Univers, București, 1997, p. 102.
- ²⁹ Pavel Sudoplatov, *Misiuni speciale; Arhitectura terorii*, Elit Comentator & Eleusis, București, 1996, p. 313.
- ³⁰ În modul acesta cinic era numită execuția tipică „marii terori” staliniste, cu metoda împușcării victimei cu pistolul în ceafă. Ca să nu murdărească haina militară cu sângele victimei, simultan apăsării pe trăgaci, cekistul îi aplica o lovitură la fund.
- ³¹ Arkadi Vaksberg, *Vychinski, Le Procuror de Stalin, Les grands proces de Moscou*, Albin Michel, Paris, 1991, p. 123.
- ³² *Ibidem*, p. 95.
- ³³ Originea revoluționarului de profesie poate fi plasată în întâlnirea, din exil, între nihilistul rus Bakunin și tânărul Neceaev. Cel din urmă a elaborat un cod al eticii și acțiunii „revoluționarului de profesie” cunoscut sub denumirea de *Catehismul lui Neceaev* (1869).
- ³⁴ Cartea a fost tradusă în România: Artur Koestler, *Întuneric la amiază*, Editura Albatros, București, 1991.
- ³⁵ Nikolai Buharin (1888-1937) s-a născut la Moscova într-o familie de profesori. După studii la universitatea din orașul natal, a fost exilat în Siberia (1911) pentru activitate revoluționară. Din exil a fugit în străinătate. După victoria revoluției bolșevice s-a afirmat ca unul dintre fondatorii ideologiei comuniste, cu

rol hotărâtor în redactarea Constituției URSS (1936). În „testamentul” său, Lenin l-a apreciat ca fiind „cel mai important și mai valoros teoretician al partidului”. În perioada de tatonare a acordurilor între teoria și practica revoluționară, Buharin s-a remarcat ca exponent al „comunismului de stânga” (milita pentru declanșarea revoluției mondiale și impunerea dictaturii proletariatului). S-a împotrivit însă colectivizării forțate, făcându-se vinovat și de „deviaționism de dreapta”. Ca fost colaborator al lui Troțki, s-a ales și cu eticheta de troțkist. A fost arestat în martie 1937 sub acuzația de spionaj în favoarea unei puteri imperialiste și defăimare a regimului stalinist. Greva foamei pe care-a declarat-o, la început, ca protest, a fost caracterizată de foștii tovarăși drept „conduită antipartinică”. Și-a îndeplinit „sarcina de partid”, procesul său fiind un model de proces stalinist. Cum printre victimele reabilitate de Hrușciiov prin „raportul secret” s-a aflat și Buharin, cazul anchetei sale a devenit un exemplu de „arhitectură a terorii staliniste”, generată de „cultul personalității”.

³⁶ Aron, R., *La lutte de classes*, Galimard, Paris, 1964.

³⁷ Lucrețiu Pătrășcanu (1900-1954) s-a născut într-o familie cu rădăcini aristocratice din Moldova. Membru al PCdR încă de la înființarea acestuia (1921), licențiat în drept și doctor în științe economice al Universității din Leipzig, Pătrășcanu a făcut o figură de excepție în micul PCdR. Reprezentant al PCdR în structurile Cominternului (1933-1934), Pătrășcanu cunoștea realitățile sovietice. Prin legăturile de rudenie sau de amicitie ale familiei

sale cu persoane de importantă poziție și influență, deosebit de ceilalți ilegaliști, Pătrășcanu n-a fost închis în anii războiului, ci a obținut „domiciliu forțat” la una dintre proprietățile familiei. Faptul va deveni „dovadă” a colaborării sale cu „organele represiunii burghezo-moșierești și fasciste” și „trădării tovarășilor săi” – două dintre acuzațiile procesului. Datorită aceluiași relații de familie, Pătrășcanu a reprezentat partidul comunist în alianța politică (Blocul Național Democrat) ce a declarat scoaterea țării din războiul împotriva URSS la 23 august 1944. Pătrășcanu a preluat și președinția delegației românești care a semnat la Moscova armistițiul cu Uniunea Sovietică (septembrie 1944). În primul guvern constituit după întoarcerea armelor, a ocupat funcția de ministru al Justiției.

³⁸ În spiritul aceleiași manipulări, Ceaușescu n-a reabilitat public nici victimele celorlalte procese politice: procesul de la Canalul Dunăre-Marea Neagră (1952) și procesul Vasile Luca (1952).

³⁹ A fost și cazul lui Lucrețiu Pătrășcanu care, în decursul anchetei, a avut trei tentative de sinucidere. Industriașului Alexandru Ștefănescu, aflat la o vârstă înaintată, i s-au adus la cunoștință acuzațiile abia în proces, pe baza „martorilor” fiind condamnat la muncă silnică pe viață.

⁴⁰ Mișcarea fondată în anii ‘50 de călugărul indian Maharishi Mahesh dobândise popularitate prin adepți celebri precum membrii formațiilor Rolling Stones și Beatles. În practica ei, prima fază este inițierea făcută prin ședințe teoretice de un magistrul, urmate de o ceremonie în

- care inițiatul își primește mantra. După un anumit timp, fostul inițiat devine, la rândul-i, maestru, inițiindu-i pe alții.
- ⁴¹ Lavinia Betea, „Revoluția culturală” – Afacerea „Meditația transcendențială”, în *Jurnalul Național*, 19 august 2005.
- ⁴² ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 24/1982, ff. 25-28.
- ⁴³ *Idem*, f. 25.
- ⁴⁴ Perspectiva victimelor a fost descrisă pe larg de Doina Jela, Cătălin Strat, Mihai Albu, *Afacerea Meditația transcendențială*, București, Editura Humanitas, 2004
- ⁴⁵ ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 24/1982, f. 33.
- ⁴⁶ *Idem*, f. 57.
- ⁴⁷ Bunăoară, Andrei Pleșu, ministrul Culturii din primul guvern post-comunist, a fost trimis cu o bursă la Heidelberg (1983-1984), după care și-a reluat postul de cercetător științific la Institutul de Istoria Artei. Cf. *Protagoniști ai vieții publice, decembrie 1989-decembrie 1994*, vol.3, Agenția Națională de Presă Rompres, București 1995, p. 59.

Bibliografie

- ****Protagoniști ai vieții publice, decembrie 1989-decembrie 1994*, vol.3, Agenția Națională de Presă Rompres, București 1995.
- ADLER, A., Fédorovski, V., *Secolul roșu*, Corint, București, 2012.
- ARON, R., *La lutte de classes*, Galimard, Paris, 1964.
- BESANÇON, A., *Originile intelectuale ale leninismului*, Editura Humanitas, București, 1993.
- BETEA, L., *Psihologie politică. Individ, lider, mulțime în regimul comunist*, Editura Polirom, Iași, 2001.
- BETEA, L., *Mentalități și remanențe comuniste. Aspecte psihosociale*, Nemira, București, 2005.
- FIGES, O., *Rusia revoluționară. 1891-1991, O introducere*, Editura Corint, București, 2012.
- GIRARDET, R., *Mituri și mitologii politice* (1986), Editura Institutul European, Iași, 1998.
- JELA, D., Strat, C., Albu, M., *Afacerea Meditația transcendențială*, Editura Humanitas, București, 2004.
- KOESTLER, A., *Întuneric la amiază*, Albatros, București, 1991.
- LI Zhisui. *Viața particulară a președintelui Mao*, Editura Elit, București, 1994.
- MARX K., Fr., Engels, *Manifestul Partidului Comunist* (1848) în Opere alese, vol.1, PMR, București, 1951.
- MEDVEDEV, R., *Despre Stalin și stalinism*, Editura Humanitas, București, 1991.
- MOSCOVICI, S., *Psychologie des minorités actives*, PUF, Paris, 1991.
- PIPES, R., *Scurtă istorie a revoluției ruse*, Editura Humanitas, București, 1998.
- PRIESTLAND, D., *Secolul roșu. O istorie a comunismului*, Editura Litera Internațional, București, 2012.
- SOLJENIȚIN, A., *Arhipelagul Gulag*, Editura Univers, București, 1997.
- SOULET, J.F., *Istoria imediată*, Corint, București, 2000.
- SUDOPLATOV, P., *Misiuni speciale; Arhitectura terorii*, Elit Comentator & Eleusis, București, 1996.

VAKSBERG, A., *Vychinski, Le Procureur de Stalin, Les grands proces de Moscou*, Albin Michel, Paris, 1991.

Articole din periodice

Betea, L., „Revoluția culturală” – Afacerea „Meditația transcendențială”, în *Jurnalul Național*, 19 august 2005.

Tănase, S., „Interviu cu G.H. Hodos”, în *Sfera politicii*, anul V, nr. 35, pp. 26-28.

Documente

ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 24/1982

Internet

<https://ro.wikipedia.org/wiki/PCUS>, accesat la 24.08. 2016.